

Eerste waarneming van Grote bosmuis (*Apodemus flavicollis*) in Fryslân

Merel Zweemer

De Grote bosmuis is een soort die in recente jaren een opmars heeft gemaakt en vanuit omliggende landen naar Nederland is gekomen. Waar waarnemingen in eerste instantie beperkt bleven tot Zuid-Limburg en het oosten van Drenthe, is de soort inmiddels ook in Fryslân vastgesteld. Een kort verslag van deze eerste vaststelling, waarvan er ongetwijfeld nog meer zullen volgen.

Areaal en opmars

De Grote bosmuis komt van nature in grote delen van Europa voor. De grens van het leefgebied ligt bij Noord-Spanje, de oostelijke helft van Frankrijk en België, Duitsland, de zuidelijke helft van Scandinavië en naar het oosten tot in het Oeralgebergte. Ook komt de soort voor in de zuidelijke helft van het Verenigd Koninkrijk. In de westelijke helft van Europa leeft de soort vooral in oude bossen met doorgaans een uitgebreide kruidlaag. In de oostelijke helft van Europa is zij ook bekend van meer open habitats. In gebieden waar Grote bosmuis samen met de gewone Bosmuis voorkomt, is Grote bosmuis vooral in het centrum van het bos te vinden en Bosmuis juist meer in de randen. In berggebieden in Zuid-Europa leven Grote bosmuizen in de hogere gedeelten, behalve in de Alpen, waar de Alpenbosmuis voorkomt. Daar leven Grote bosmuizen juist op de lagere hellingen.

De eerste Grote bosmuis werd in 1939 in Zuid-Limburg gevonden en op enkele waarnemingen na, heeft het lang geduurd tot er meer dieren waargenomen werden. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd er een vallenonderzoek uitgevoerd nabij de Vijlener bossen waarbij meerdere individuen werden gevangen. Het duurde tot 2005 voor er een Grote bosmuis in het noorden van Limburg werd gevonden. Tevens werd de soort bij Winterswijk aangetroffen. Daarna ging de verspreiding sneller; in 2009 bleek dat de soort vrij algemeen was rondom Winterswijk en de eerste dieren werden in het Ruiten Aa gebied in Groningen gevonden. In 2010 werd zij ook rondom Enschede gemeld. In de laatste jaren heeft de soort een groter deel van de provincies Groningen en Drenthe gekoloniseerd (figuur 2).

Ecologie en herkenning

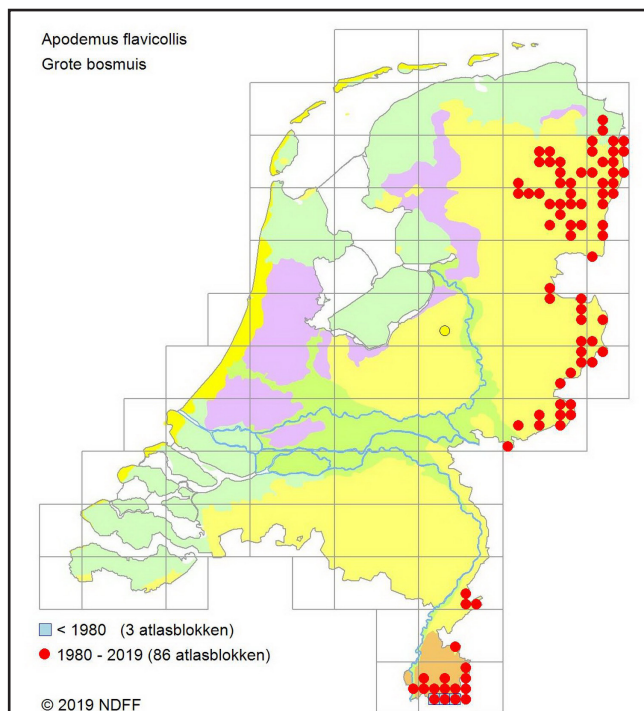
Grote bosmuizen zijn nachtactief. Ze hebben een groot leefgebied dat afhankelijk van de voedselbeschikbaarheid tussen de 1 hectare (vrouwtjes) en 5 hectare (mannetjes) groot kan zijn. De dieren hebben wel een vast territorium, maar zijn niet heel agressief naar elkaar. In mastjaren van eikels of hazelnoten kunnen lokale dichtheden oplopen tot wel zestig muizen per hectare. De soort heeft een actieradius van ongeveer 1 kilometer. Ze maken gebruik van meerdere schuilplaatsen binnen hun leefgebied, zoals hollen (soms van andere dieren), spleten, zelfgemaakte nesten van gras en mos of nestkasten. Grote bosmuizen kunnen uitstekend klimmen en worden geregeld in nestkasten tot op zes meter hoogte aangetroffen.

Het hoofdbestanddeel van hun dieet bestaat uit noten en in kleinere mate graszaden; 25% van hun voedsel is dierlijk van aard. Hieronder vallen bijvoorbeeld larven, rupsen en poppen, kevers en andere ongewervelden. De voortplantingstijd loopt van maart tot oktober. Een vrouwtje kan maximaal drie worpen per jaar produceren met per worp gemiddeld vijf jongen. Jongen die vroeg in het jaar geboren worden, kunnen later dat jaar zelf ook al een nestje krijgen. Doordat de sterfte onder jongen erg hoog is, ligt de gemiddelde leeftijd rond de vier maanden. De muizen kunnen maximaal ongeveer achttien maanden oud worden. De hoogste sterfte vindt plaats in de winter.

De Grote bosmuis heet niet voor niks 'groot'. Gemiddeld genomen is deze soort heel wat forser dan de Bosmuis. De kop-romplengte is bij Bosmuis maximaal 110 mm en de staart is maximaal 115 mm lang. Bij de Grote bosmuis zijn deze maten respectievelijk maximaal 130 en maximaal 135 mm. Het gewicht van de Bosmuis varieert tussen de 14 en 35 gram, Grote bosmuis varieert tussen de 18 en 45 gram. De achtervoetlengte voor Bosmuis is 21 tot 24 mm, bij Grote bosmuis 23 tot 27 mm. Helaas is er wel overlap tussen de soorten en is alleen de grootte of het gewicht niet voldoende om de soorten uit elkaar te houden. Er zijn altijd grote Bosmuizen en kleine Grote bosmuizen. Gelukkig zijn er ook nog andere kenmerken om de soorten uit elkaar te houden. De Grote bosmuis heet ook wel Geelbandbosmuis. Dit omdat de soort een oranjegele band over de borst heeft, die bijna altijd gesloten is. Bij Bosmuis is soms wel een gele vlek op de borst aanwezig, maar nooit een gesloten band. Ook heeft Grote bosmuis een scherpe demarcatielijn tussen de witte buikvacht en

Figuur 1. Grote bosmuis in het natuurlijk habitat, Margraten (L) 3 april 2015 (foto Jurriën van Deijk).

Figuur 2. Huidige verspreiding Grote bosmuis in Nederland (bron: NDFF).

de roestbruine rugvacht. Bij Bosmuis is deze scheiding rommeliger, minder strak. Ondanks de genoemde verschillen blijft het onderscheid lastig te maken en zijn meerdere kenmerken van belang. Metingen bij vangst in combinatie met goede foto's van de buik en zijkant zijn doorslaggevend.

Concurrentie met Bosmuis?

Het lijkt erop dat er op locaties waar beide soorten voorkomen, concurrentie tussen Grote bosmuis en Bosmuis bestaat. Om dit verband vast te stellen, dient er wel meerdere jaren op rij op dezelfde locatie onderzoek plaats te vinden. Gezien de recente opkomst van Grote bosmuis in ons land zijn er nog niet voldoende data verzameld om deze theorie te onderbouwen. Er zijn echter wel aanwijzingen, onder andere uit het Groningse Ruiten Aa gebied, dat de opmars van de Grote bosmuis ten koste gaat van de Bosmuis. De plotselinge overgang van een verspreiding die beperkt bleef tot Zuid-Limburg naar een duidelijker voorkomen in de oostelijke helft van het land is waarschijnlijk het gevolg van een combinatie van factoren. Zo speelt het opwarmende klimaat een rol, evenals het ouder worden van de bossen, een genuanceerder natuurbeheer en meer natuurlijke verbindingen tussen geschikte leefgebieden.

Eerste voor Fryslân

In de week van 23 tot 28 september 2018 vond een veldwerkweek voor studenten van de opleiding Diermanagement plaats in het Drents-Friese Wold. Doel van de werkweek is om de studenten in verschillende methodieken bij inventarisaties van verschillende soortgroepen te onderrichten. Een van de onderdelen betreft het gebruik van live-traps, muizenvallen waarin muizen levend gevangen worden. Bij leging wordt niet alleen genoteerd om welke soort het gaat, maar tevens

houden de studenten bij wat de afmetingen zijn, welk gewicht de muis heeft en of het een mannetje of een vrouwtje is. Deze metingen vinden reeds sinds 2009 plaats op dezelfde locatie, een bosperceel grenzend aan een zandpad dat uitkomt op de Kloosterweg (tussen Elsloo en Appelscha).

De vallen worden eerst geplaatst met voedsel en hooi erin, maar staan nog niet op scherp. Deze periode heet pre-bait. Vervolgens worden de vallen wel op scherp gezet en worden enkele dagen achtereen in de ochtend en in de avond alle vallen gecontroleerd. Het hooi in de val dient om de gevangen muis een warme schuilplaats te bieden en het voer zorgt ervoor dat het diertje de uren dat het in de val zit, overleeft. Als dit niet gedaan wordt, overleven de muizen het niet. Als voer wordt een mengsel gemaakt dat voor planteneterende muizen bestaat uit appel, wortel, brood, muesli, pindakaas en ketjap manis. Voor de insectenetende muizen (spitsmuizen) worden er meelwormen bijgevoegd. Er worden vijftig vallen gebruikt die in een grit van tien rijen in het bosperceel worden geplaatst.

Bij één van de ochtendsessies waarbij de vallen geleegd werden, werd een bosmuis uit de livetrapp gehaald die aanmerkelijk groter was dan andere gevangen Bosmuizen. Hoewel de kop-romplengte (78 mm) en staartlengte (88 mm) binnen de marge met Bosmuis vallen, was de volledig gesloten gele borstband en het gewicht (43 gram) doorslaggevend voor Grote bosmuis. Daarmee betreft dit de eerste waarneming van deze soort in onze provincie!

Gezien de mate van uitbreiding van de soort is het aannemelijk dat overige geschikte bosgebieden in de zuidoosthoek van Fryslân ook gekoloniseerd zullen worden. Of Grote bosmuis zich ook op de kleigronden zal kunnen vestigen, is nog niet bekend. Tijd zal leren of de soort ook in staat zal blijken te zijn op te rukken naar het midden en noordoosten van de provincie Fryslân.

Literatuur

Twisk, P., A. van Diepenbeek & J.P. Bekker, 2014. Veldgids Europese zoogdieren, KNNV Uitgeverij, Zeist.

Websites

Dick Bekker, maart 2015. Verdringt de grote bosmuis de gewone bosmuis in zuidoost Groningen? www.zoogdiervereniging.nl

Hoogenhoff, M. van den & H. de Jongh, juli 2016. Raadselachtige opmars van Grote bosmuis in Oost-Nederland, www.naturetoday.com

Nederlandse soorten, soortenpagina Grote bosmuis (*Apodemus flavicollis*), www.nederlandsesoorten.nl

Zoogdiervereniging, soortenpagina Grote bosmuis (*Apodemus flavicollis*), www.zoogdiervereniging.nl

Merel Zweemer
De Boorne 15
8939 BS Leeuwarden
mzweemer@gmail.com